

6

UDK 323.15:341.2:811.163.6

UDK 323.15(450.36=163.6)

Dejan Valentincič, mag. prav.*

Zaščitna zakonodaja za slovensko jezikovno manjšino v Italiji in občina Rezija: manjšinske pravice med pravom in politiko

1. Uvod

Najpomembnejši pravni akt, s katerim je zaščiten slovenska manjšina v Italiji, je Zakon za zaščito slovenske jezikovne manjšine, sprejet leta 2001 (v nadaljevanju: zakon št. 38/2001). Vanj je vključenih 36 občin¹ iz treh pokrajin avtonomne dežele Furlanije – Julijske krajine: Tržaške, Goriške in Videmske pokrajine. Daleč največ težav pri udejanjanju manjšinske zakonodaje v praksi je v občini Rezija. Gre za majhno zaprto rečno dolino in (za zdaj še) samostojno občino, ki je po letopisu iz leta 2009 štela le 1.127 prebivalcev.² Del tamkajšnjega prebivalstva kategorično zavrača slovensko identiteto doline. Tudi trenutna občinska uprava ji je izrazito nenaklonjena in zahteva izločitev občine iz zaščitne zakonodaje za slovensko manjšino v Italiji. Del prebivalstva pa nasprotno svojo identiteto razume v okviru slovenskega jezikovnega in kulturnega prostora ter intenzivno uveljavlja pravice, izhajajoče iz zakona št. 38/2001 in druge področne zakonodaje. Če bi se takšni različni življenjski slogi ohranili v zasebni sferi življenja, s tem načeloma ne bi bilo nič narobe, saj ima vsakdo pravico, da svobodno razume, goji in razvija svojo identiteto, toda v Reziji takšnega mirnega sobivanja ni, ampak je dolina ujeta v močne napetosti, ki so že večkrat prerasle celo v fizično nasilje.

---

* Asistent za ustavno pravo in človekove pravice, Fakulteta za uporabne družbene študije; dejan.valentincic@fuds.si.

¹ Slovenci poleg teh živijo še v štirih občinah: Tablja, Gorjani, Čenta in Dolenje.

² ISTAT, 2014.

Namen prispevka je prikazati osrednje konflikte v Reziji, ki so povezani z vprašanjem vključenosti občine v zaščitno zakonodajo za slovensko manjšino, ter analizirati ključne težave pri udejanjanju zaščitne zakonodaje v praksi v tej specifični občini. Prispevek poskuša odgovoriti na raziskovalno vprašanje, kateri so razlogi, da je vključenost Rezije v to zakonodajo tako sporna, ter kako učinkovito aplicirati zaščitna določila v praksi.

V prvem delu so strnjeno prikazani zgodovinski razlogi za razdeljeno kulturno identiteto v Reziji in ugotovitve jezikoslovcev o izvoru rezijanskega narečja. V drugem delu je zaščita slovenske manjšine v Italiji postavljena v širši kontekst obdobja od konca druge svetovne vojne do danes ter prikazana relevantna vsebina treh manjšinskih zakonov, ki so bili sprejeti na prelomu tisočletja in so za občino Rezija najpomembnejši. V tretjem delu so opisane osrednje težave pri aplikaciji zaščitne zakonodaje v praksi in največji konflikti med prebivalstvom, ki so povezani s temi spornimi vprašanji. V sklepu sintetiziramo ugotovitve.

2. Pogled v zgodovino Rezije – naselitev skupaj s preostalim slovenskim prostorom, a pretežno ločen kulturni in politični razvoj

Slovensko prebivalstvo je Rezijo naselilo v sklopu selitev narodov, najverjetneje v 6. stoletju, ko so Slovani naselili celotno današnjo Furlanijo. Leta 820 je bila Rezija združena s Karantanijo, versko pa je spadala pod Oglejski patriarhat, ki je leta 1077 dobil tudi posvetno oblast. Ta je v 12. stoletju ustanovil Možaško opatijo, ki je imela pomembno vlogo pri nadaljnjem razvoju Rezije. Leta 1420, ko je Beneška republika porazila oglejskega patriarha, je pod njeno upravo pripadla tudi Rezija. Leta 1797 je tudi Rezijo za približno sedem mesecev zasedla francoska vojska, ko pa je skupaj z Benečijo in Furlanijo spet prišla pod avstrijsko oblast, je ta leta 1815 uvedla Lombardsko-beneško kraljestvo. To je pomenilo politično in gospodarsko ugodnost, a so se ljudje kljub temu leta 1866 na plebiscitu odločili za priključitev Italiji, katere del je dolina ostala vse do danes.³

Po porazu Habsburške monarhije v vojni z Italijo in Prusijo je bil namreč 3. oktobra 1866 podpisan mirovni sporazum in Habsburška monarhija je morala Italiji prepustiti območje t. i. Beneškega kraljestva, vključno z Benečijo in Rezijo, z okoli 35.000 prebivalci.⁴ V skladu z navado so o tem organizirali plebiscit (Italija je bila takrat v fazi »risorgimenta«, to je združevanja), ki pa ni imel

³ Dapit, REZIJA (2001), str. 31–33.

⁴ Kacin Wohinz in Pirjevec, ZGODOVINA SLOVENCEV V ITALIJI 1866–2000 (2000), str. 17.

prave teže, saj je šlo le za potrditev odločitve, ki je bila na mednarodni ravni že dokončno sprejeta. Prebivalstvo je sicer skoraj soglasno podprlo priključitev Italiji.⁵ Takrat seveda ni bilo plebiscitnih standardov, kakršne si predstavljamo danes. Predstavniki oblasti so prišli na sredo vasi, kjer so običajno vaški duhovniki sporočili odločitev okoliškega prebivalstva.⁶ Upoštevajoč dejstvo, da je bilo v tistem času kar 90 odstotkov prebivalstva teh dolin nepismenega, si je drugačen način odločanja tudi težko predstavljati.⁷

Razloge za takšno odločitev na plebiscitu lahko povzamemo predvsem z dejstvom, da so bili v teh dolinah še živi spomini, da so predniki, ko so živeli v Beneški republiki, v zameno za varovanje meje uživali precejšnjo upravno in sodno avtonomijo ter bili oproščeni plačevanja davkov in služenja vojaščine. Tudi tlačanstvo je bilo že po kmečkem punktu leta 1511 odpravljeno. Prezreti ne gre niti dejstev, da je bilo prebivalstvo gospodarsko vezano na furlansko nižino in da takrat narodna zavest še ni bila tako razvita.⁸ V Benečijo in Rezijo kot obrobni območji so ideje pomladi narodov namreč logično prihajale postopoma in z zamudo.

A Kraljevina Italija je bila drugačna od te idealizirane zgodovinske podobe Beneške republike. S priključitvijo se je začel intenziven asimilacijski pritisk na lokalno prebivalstvo. 22. novembra 1866 je bil tako v videmskem političnem časopisu *Giornale di Udine* objavljen načrt o asimilaciji tamkajšnjega prebivalstva. Zapisan je bil tudi stavek: »Questi slavi bisogna eliminarli« – Te Slovane je potrebno iztrebiti.⁹ V upravo in na sodišča so uvedli italijanščino, največjo pozornost pa so namenili šoli, saj so po celotnem območju razpredli mrežo osnovnih šol, v katerih je bil edini dovoljeni jezik italijanščina.¹⁰

Upoštevajoč dejstvo, da se je v Reziji vse do danes v šoli uporabljal izključno italijanski jezik, je razumljivo, da se prebivalstvo nikoli ni moglo naučiti slovenskega knjižnega jezika in tako pridobiti slovenske narodne zavesti. Materinščino so ohranjali le na narečnem nivoju in s tem pridobili le lokalno zavest.¹¹ Prek italijanskega jezika in spoznavanja italijanske zgodovine in kulture (ne pa tudi slovenske) so se akulturirali v italijanski prostor in pridobili italijansko državno zavest.¹²

⁵ Beran, Plebiscit in razmejitve v Benečiji (1866 in 1867) (1979).

⁶ Prav tam.

⁷ Gestrin in Melik, SLOVENSKA ZGODOVINA (1966).

⁸ Valentinčič, SLOVENC V REZIJ? (2014), str. 22.

⁹ Cencič, BENEŠKA SLOVENIJA IN NJENI ČEDERMACEI (2008), str. 30.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ »Govorim rezijansko, torej sem Rezijan.« Umanjkalo pa je: »Govorim slovensko, torej sem Slovenec«.

¹² Enaki zgodovinski procesi so potekali tudi v sosednji Benečiji (Nadiška in Terske doline), z dvema razlikama: v Benečiji poznajo pojav t. i. čedermacev, to je narodno zavednih duhovni-

Rezija je sicer naravno zelo zaprta rečna dolina, zato je jezikovni in kulturni razvoj potekal dokaj ločeno od sosednjih območij. Za dolino so tako značilni specifično narečje, v drugačnih melodijah ohranjene ljudske pesmi, posebne šege in plesi, delno tudi unikatne pravlјice in pripovedke. Prebivalstvo je na svojo kulturo zelo ponosno, a zaradi navedenega niso čutili povezovalnih elementov s sosednjimi območji, ampak so se čutili nekaj posebnega.¹³ Na svoj izvor so začeli gledati mitizirano in ga pojasnjevali na podlagi bajk, pripovedk in mitov. Mit, ki se je zelo utrdil in je delno še vedno prisoten, je ruski izvor Rezijanov. Z znanstvenega vidika sicer ni nobenega dvoma, da je rezijanščina po izvoru slovensko narečje.¹⁴

Velika večina psevdoteorij o izvoru Rezijanov priznava slovanski izvor, a vse odločno zanikajo slovenskega.¹⁵ Zdi pa se, da je bistvo teh teorij predvsem zanimanje slovenskega izvora in identitete, sami pa nimajo jasne in enotne ideje, kaj naj bi bili. Tezo o ruskem izvoru, ki je sicer tudi še prisotna, je deloma zamenjala razlaga, da je rezijansko narečje samostojen arhaični slovanski jezik, Rezijani pa posebno ljudstvo. Niso redke niti argumentacije, da so furlanskega izvora. Zdajšnji rezijanski župan Sergio Chinese je ob neki priložnosti na primer »dokazoval«, da je večina rezijanskih besed romanskega izvora, in ob tem še navrgel, da »Kanin Rezijo na srečo ločuje od Slovenije«. Ob drugi priložnosti je isti župan s samosvojo interpretacijo raziskave o genetskih boleznih postavil celo trditev, da so Rezijani posebna rasa.¹⁶ Razlaganje identitete torej v Reziji ni le mit, ampak tudi ideološko vprašanje, ki se ob tem uporabi tudi za dnevno-politične potrebe. Obstoj obširne znanstvene literature o rezijanščini očitno nima nobenega vpliva, če se z znanstvenimi spoznanji ne želijo strinjati.

Ločenost in celo odpor do ljudi na drugi strani državne meje je še izredno okrepilo in poglobilo dogajanje po koncu druge svetovne vojne. Na obmejnem

---

kov, ki so izobraževali prebivalstvo in ga približevali slovenskemu kulturnemu prostoru. To je bilo značilno vse od priključitve Italiji do 90. let prejšnjega stoletja, posebej še v času fašizma. V Reziji pa so svoje duhovnike že zelo zgodaj izgubili in so župniki prihajali iz furlanske nižine in te vloge niso odigrali. Druga razlika pa je, da so v Špetru v Nadiški dolini sredi 80. let prejšnjega stoletja odprli (zasebno) dvojezično osnovno šolo in vrtec, ki mlade izobražujeta tudi v slovenskem jeziku in o slovenski kulturi, medtem ko v Reziji tega nikoli ni bilo.

¹³ Dapit, REZIJJA (2001), str. 19.

¹⁴ Glej npr. dela Ramovša (1935), Logarja (1972 in 1981), Riglerja (1972), Steenwijka (1992), Greenberga (2000) in Dapita (1995, 1998 in 2008).

¹⁵ Dapit, Rezijanska identiteta med mitom in ideologijo (2004); Šekli, Rezijanščina na koncu 20. stoletja (2004), in Steenwijk, THE SLOVENE DIALECT OF RESIA (1992).

¹⁶ Pavšič, Ali smo Slovenci res elitna manjšina?, URL: http://www.novimatajur.it/main.php?page_id=articolo&id=921, in Ricerca: parco genetico del Friuli Venezia Giulia, i resiani risultati 'razza unica', URL: http://www1.adnkronos.com/Archivio/AdnAgenzia/2010/05/11/Cronaca/Ricerca-parco-genetico-del-Friuli-Venezia-Giulia-i-resiani-risultati-razza-unica_180021.php.

območju so namreč delovale tajne paravojaške organizacije (Gladio, O), ki so ustrahovale prebivalstvo ter jim je uspelo slovenstvo izenačiti s komunizmom in veliko nevarnostjo. Ta strah je le počasi venel po padcu železne zavese, čeprav se občasno še vedno slišijo grožnje z »okupacijo s strani Jugoslavije«.

Del prebivalstva doline je prek izobrazbe kljub temu spoznal izvor maternega jezika. Možnost uspešnega prizadevanja proti asimilaciji vidijo le v naslonitvi na preostali slovenski kulturi prostor, delujejo v strukturah slovenske manjšine ter si prizadevajo naučiti slovenski knjižni jezik in razvijati povezave s Slovenijo.¹⁷ To je vzrok hudih nasprotij v dolini, saj drugi del prebivalstva povezovanje z ostalim slovenskim prostorom (v tem okviru tudi varstvo v okviru zaščitne zakonodaje za slovensko manjšino), s katerim ne čutijo povezanosti, razume kot grožnjo lastni ohranitvi.

3. Pravni položaj slovenske manjšine v Italiji

Meja med Italijo in Jugoslavijo je bila na novo zarisana po drugi svetovni vojni. Vzporedno s tem se je na novo določila tudi manjšinska zaščita za manjšini na obeh straneh meje. S t. i. Beograjskim sporazumom,¹⁸ podpisanim 9. junija 1945, je bilo ozemlje med rapalsko mejo iz leta 1920 in staro italijansko-avstrijsko mejo izpred leta 1915 razdeljeno na dve coni Julijske krajine, ki ju je delila t. i. Morganova črta: cono A pod zavezniško vojaško upravo in cono B pod vojaško upravo Jugoslovanske armade.¹⁹ 10. februarja 1947 je bila med zmagovitimi zavezniškimi silami in Italijo podpisana Pariška mirovna pogodba,²⁰ po kateri je Jugoslaviji pripadel večji del dotedanje cone B, del cone A je bil priključen Italiji, iz dela cone A in majhnega dela cone B pa je nastalo novoustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje.²¹ To je bilo spet razdeljeno na cono A (Trst z okolico), ki je bila pod britansko upravo, in cono B (Slovensko primorje in Istra), ki je bila pod jugoslovansko upravo.²² Pariška mirovna pogodba je začela veljati 15. septembra

¹⁷ Valentinčič, SLOVENC V REZIJ? (2014), str. 86.

¹⁸ Sporazum o začasni upravi Julijske krajine, podpisan med vojaškima poveljstvoma Jugoslavije in zavezniških sil. Sporazum je bil objavljen v zbirki pogodb Organizacije združenih narodov pod št. 1855 v 59. zvezku zbirke.

¹⁹ Meja je potekala približno po toku reke Soče in vzhodno od Gorice do Štivanja.

²⁰ Mirovna pogodba z Italijo, znana predvsem pod imenom Pariška mirovna pogodba, z dne 10. februarja 1947 je bila objavljena v zbirki pogodb Organizacije združenih narodov pod št. 747 v 49. (besedila) in 50. (zemljevidi) zvezku na pobudo ZSSR z dne 15. marca 1950.

²¹ Svobodno tržaško ozemlje je bilo načrtovano kot nekakšna nevtralna država pod patronatom OZN, ki pa nato ni nikoli zaživela.

²² Mirovna pogodba z Italijo, Zbirka pogodb OZN, št. 747, 49. in 50. zvezek, objavljeno 1950.

1947.²³ Posledica nove razmejitve je bila, da je slovensko prebivalstvo v Reziji, Kanalski dolini, Benečiji in na Goriškem ostalo pod Italijo, tržaški Slovenci pa so prišli pod Svobodno tržaško ozemlje. V Reziji, Kanalski dolini, Benečiji in na Goriškem torej niso veljala določila Stalnega statuta STO, temeljnega dokumenta te tvorbe, ki je slovenski manjšini na Tržaškem zagotavljal manjšinsko zaščito, ampak so se lahko sklicevali le na 15. člen Pariške mirovne pogodbe, ki je zagotavljal enakopravnost pri uživanju človekovih pravic.²⁴

Pripadniki slovenske manjšine na Goriškem so bili v primerjavi s pripadniki slovenske manjšine v Videmski pokrajini na boljšem, ker so se lahko sklicevali na odloke zavezniške vojaške uprave, ki je na Goriškem trajala v letih 1945–1947. Zato so se tukaj tudi pozneje ohranile slovenske šolske strukture.²⁵ To je bila na začetku edina pravica, ki so jo Slovenci na Goriškem imeli, pozneje pa so na podlagi odločbe ustavnega sodišča št. 28 iz leta 1982 dobili še pravico do rabe slovenščine pred upravnimi in sodnimi oblastmi. Pravico do rabe slovenščine pred sodišči je pozneje omejil zakon o kazenskem postopku leta 1988.

Ozemlje STO je bilo leta 1954 s Spomenico o soglasju (Londonskim sporazumom)²⁶ razdeljeno med Italijo in SFRJ. Leta 1953 so se predstavniki Italije, ZDA in Velike Britanije dogovorili, da bo Italija dobila popolno nadzorstvo nad cono A Svobodnega tržaškega ozemlja. To so sprejeli brez posvetovanja z Jugoslavijo, čeprav je bil pretežni del cone na jugoslovanskem etničnem ozemlju. Kljub temu da je to kratkoročno zaostriło odnose, je skupaj z Italijo, Veliko Britanijo in ZDA tudi Jugoslavija 5. oktobra 1954 parafirala Londonski memorandum o soglasju, s katerim je Jugoslavija dobila cono B in še majhen del bivše cone A (v Miljskih hribih; Škofije, Plavje), Italija pa je spet dobila v upravo Trst in preostanek cone A.²⁷ Londonskemu memorandumu je bil dodan še Posebni statut oziroma bilateralna pogodba med Jugoslavijo in Italijo, ki je manjšinam na območju bivše STO recipročno zagotovil narodnostne pravice. Pripadniki slovenske manjšine na Goriškem in Videmskem so bili torej spet izvzeti.²⁸

²³ Po Pariški mirovni pogodbi se je morala Italija odreči tudi kar nekaj drugim ozemljem: Dodekanezu v Grčiji, kolonijam in Albaniji.

²⁴ Mirovna pogodba z Italijo, Zbirka pogodb OZN, št. 747, 49. in 50. zvezek, objavljeno 1950.

²⁵ Šiškovič, ZNANO IN NEZNANO O SLOVENSKEM VPRAŠANJU V ITALIJI (1984), str. 67.

²⁶ Spomenica o soglasju med ZDA, Združenim kraljestvom, Italijo in Jugoslavijo s priloženim Posebnim statutom z dne 5. oktobra 1954 je bila objavljena v zbirki pogodb Organizacije združenih narodov pod št. 3297 v 235. zvezku na pobudo ZDA z dne 25. aprila 1956.

²⁷ Spomenica o soglasju med ZDA, Združenim kraljestvom, Italijo in Jugoslavijo s priloženim Posebnim statutom, Zbirka pogodb OZN, št. 3297, 235. zvezek, objavljeno 1956, in Jeri, Vprašanje naše zahodne meje 1945–1954 (1975), str. 89.

²⁸ Spomenica o soglasju med ZDA, Združenim kraljestvom, Italijo in Jugoslavijo s priloženim Posebnim statutom, Zbirka pogodb OZN, št. 3297, 235. zvezek, objavljeno 1956, in Murko, Dvajset zasedanj jugoslovansko-italijanskega mešanega odbora (1975), str. 340.

Jugoslavija in Italija sta 10. novembra 1975 podpisali Osimske sporazume²⁹ in dokončno določili mejo med državama. Večinoma so bili vsebinsko potrjeni dotedanji sporazumi, na Goriškem pa je prišlo tudi do majhnih korekcij meje. Tako je Mirensko pokopališče, ki ga je dotlej delila meja, v celoti dobila SFRJ, v zameno pa je Italiji odstopila del ozemlja na Sabotinu.³⁰ Sporazume sta obe strani ratificirali dve leti pozneje in so začeli veljati 11. oktobra 1977. V 8. členu sta se državi zavezali, da bosta z notranjim pravom uresničevali varstvo manjšin. A kmalu je prišlo do velikih neskladij med strankama glede obsega mednarodnopravnih obveznosti, ki zadevajo manjšine. Italija je trdila, da se pogodba nanaša le na ozemlje, na katerem je veljal Posebni statut, kar bi pomenilo, da je slovenska manjšina na Goriškem in Videmskem spet ostala brez mednarodnopravne zaščite. Stališče Jugoslavije pa je bilo, da določila veljajo za celotno mejno območje; pri tem se je sklicevala na 8. člen in tudi na četrti odstavek preambule, ki je del pogodbene celote.³¹ Polnopravno razširitev veljavnosti manjšinskih pravic na celotno poselitveno območje zaradi Osimskega sporazuma je sicer priznalo Ustavno sodišče z dvema rabsodbama leta 1982 in 1992, a Italija tega v zakonodaji do leta 1999 ni upoštevala.³²

Slovenska jezikovna manjšina v Videmski pokrajini (torej tudi Reziji) je bila vendarle priznana s sprejemom treh zaščitnih zakonov v letih 1999, 2001 in 2007 (zadnji je deželni zakon na ravni Furlanije – Julijske krajine).³³ Pripadniki slovenske manjšine v Italiji so sprejetje zakona pričakovali že vse od Osimskih sporazumov, a je bilo predmet spora poleg avtonomije slovenskih šol na Tržaškem in Goriškem predvsem vprašanje, ali pripadniki slovenske manjšine živijo

²⁹ Osimska pogodba med Italijo in Jugoslavijo z dne 10. novembra 1975 je bila objavljena v zbirki pogodb Organizacije združenih narodov pod št. 24848 v 1466. zvezku na pobudo Italije z dne 9. julija 1987. Osimsko pogodbo je Republika Slovenija notificirala v aktu skupaj z drugimi sporazumi z Republiko Italijo, objavljeno v Ur. l. RS, MP, št. 11/1992. Republika Italija je v Ur. l. št. 211/1992 objavila seznam dvostranskih pogodb, ki jih je Republika Slovenija kot naslednica prevzela.

³⁰ Osimska pogodba, Zbirka pogodb OZN, št. 24848, 1466. zvezek, objavljeno 1987, in Ur. l. RS, MP, št. 11/1992.

³¹ Osimska pogodba, Zbirka pogodb OZN, št. 24848, 1466. zvezek, objavljeno 1987, in Ur. l. RS, MP, št. 11/1992, ter Petrič, MEDNARODNOPRAVNI POLOŽAJ SLOVENSKE MANJŠINE V ITALIJI (1980), str. 59.

³² Jevnikar, Nemška in slovenska manjšina v današnji Italiji (1998), str. 655.

³³ Zaščita jezikovnih manjšin je sicer omenjena tudi v 6. členu italijanske ustave iz leta 1948, a to Videmski pokrajini ni prineslo ničesar (neposredno niti Tržaški in Goriški pokrajini). Čeprav je dežela Furlanija – Julijska krajina dobila posebno avtonomijo prav zaradi manjšin na njenem ozemlju, v Posebnem statutu FJK iz leta 1963 manjšine niso omenjene niti z besedo (glej npr. Šiškovič, 1984).

tudi v Videmski pokrajini. Italija je namreč vedno govorila o različnih skupnostih slovanskega izvora.³⁴

3.1. Zakon za zaščito zgodovinskih jezikovnih manjšin v Republiki Italiji

Leta 1999 je bil sprejet zakon št. 482 za zaščito zgodovinskih jezikovnih manjšin. Gre za prvi zakon, ki obravnava vprašanje vseh manjšin. Namenjen je »ščitenju jezikov in kultur albanskih, katalonskih, germanskih, grških, slovenskih in hrvaških prebivalcev ter tistih prebivalcev, ki govorijo francoski, frankoprovansalski, furlanski, ladinski, okcitanški in sardinski jezik« (2. člen). Določitev ozemlja, kjer velja zaščita, je dodeljena pokrajinskim svetom, ki pa morajo imeti mnenje občin, in sicer mora to zahtevati vsaj 15 odstotkov prebivalcev, tretjina občinskih svetovalcev (svetnikov) ali pa mora tako odločiti prebivalstvo na posvetovalnem referendumu. V nadaljevanju se mora o predlogu izreči občinski svet, nato pa o tem odloča pokrajinski svet (3. člen). Pokrajina Videm je vključila v območje zaščite za slovenski jezik tudi občino Rezija.

Lahko bi dejali, da je bil ta zakon pomembna podlaga za sprejetje zaščitnega zakona za slovensko manjšino, ki vsebinsko ureja enaka in podobna področja manjšinske zaščite, a je natančnejši in konkretnejši ter za slovensko manjšino pomembnejši. Čeprav je med sprejetjem tega zakona in sprejetjem zakona za slovensko manjšino (zakon št. 38/2001) minilo le leto in pol, je prišlo pri začetku izvajanja zakonov do velikega zamika. Zakon št. 482/1999 so namreč začeli izvajati leta 2001 z objavo pravilnika v Uradnem listu, medtem ko je bilo treba za izvajanje zakona št. 38/2001 počakati do jeseni 2007, ko je predsednik republike podpisal odlok o določitvi ozemlja, na katerem se zakon izvaja. Tako je dejansko zakon št. 482/1999 znatno pospešil začetek izvajanja zaščite slovenske manjšine.³⁵

3.2. Zaščitni zakon za slovensko jezikovno manjšino v Republiki Italiji

Italijanski senat je 14. februarja 2001 dokončno odobril zaščitni zakon za slovensko manjšino v Italiji (zakon št. 38/2001, polni naslov: Zakonska določila za zaščito slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji – Julijski krajini), ki je

³⁴ Jevnikar, Nemška in slovenska manjšina v današnji Italiji (1998), str. 655.

³⁵ Brezigar, Pravno stanje zaščite slovenske manjšine v Italiji (2010), str. 8.

bil objavljen v Uradnem listu Republike Italije 8. marca 2001, veljati pa začel 15 dni pozneje. Čeprav so predhodni dokumenti nekatere pravice določali tudi na višji ravni (zakon pa v 28. členu določa, da se raven zaščite ne sme znižati glede na prejšnje stanje), lahko rečemo, da je ta zakon najpomembnejši dokument glede zaščite slovenske manjšine v Italiji (prevladuje sicer mnenje, da je premalo dorečen). Sprejetje zakona je posledica širše spremembe državne politike glede jezikovnih manjšin po levosredinskem prevzemu oblasti leta 1996.³⁶ Zakon se zato v svojih členih sklicuje tudi na zakon št. 482/1999, ki je določil pravice vseh jezikovnih manjšin na Apeninskem polotoku, Okvirno konvencijo Sveta Evrope za zaščito narodnih manjšin in Evropsko listino Sveta Evrope za regionalne ali manjšinske jezike. Zakon št. 38/2001 je navedenim aktom podrejen. Po eni strani je vrh zakonskega in sodnega razvoja, po drugi strani pa začetek ponovnega sprožanja interpretacijskih in izvajalnih problemov glede varstva manjšine, predvsem s ponovnim odpiranjem v zadnjem desetletju že rešenih vprašanj in uvedbo zapletenega sistema ozemeljskega ločevanja ravni individualne in kolektivne zaščite.

Zelo pomemben dosežek, ki ga uvaja zakon št. 38/2001, je, da so v 1. členu, v katerem je priznana slovenska jezikovna manjšina v Italiji, kot področja njene naselitve navedene pokrajine Trst, Gorica in tudi Videmska pokrajina, zato so se prav tam sprejetja zakona najbolj veselili.³⁷ V razpravah predstavnikov manjšine in predstavnikov dežele, pokrajin in občin, ki so potekale pred glasovanjem in tudi pozneje, je bilo to najbolj sporno in občutljivo vprašanje. Stalno se je ponavljalo predvsem vprašanje, ali naj zaščita v celoti velja tudi v Videmski pokrajini in v mestih Trst in Gorica.³⁸

Najpomembnejši organ, ki ga je zakon uvedel, je paritetni odbor, ki naj bi nadziral izvajanje zaščite. Odbor sestavlja dvajset članov, od tega jih je deset »italijanskih državljanov slovenskega jezika«, njegova naloga pa je, da konkretizira zakonska določila, spremlja izvajanje zakona in rešuje probleme slovenske manjšine.³⁹ Nihče izmed trenutnih članov paritetnega odbora ne prihaja iz Rezije. Ob imenovanju članov je sicer kandidiral takratni župan Rezije Sergio Barbarino, a je bil po številu glasov prvi med neizvoljenimi kandidati (kandiral ni kot župan Rezije, ampak s podporo politične skupine, saj se člani odbora ne volijo kot predstavniki občin). Ustanovitev in delovanje paritetnega odbora poleg zakona ureja še poseben pravilnik. Paritetni odbor ima zelo pomembne pristojnosti, med drugim določitev območja izvajanja zaščitnega zakona, podajanje mnenja

³⁶ Prav tam, str. 111–112.

³⁷ Ozbič, Zakon št. 38/2001 o zaščiti slovenske manjšine v Italiji (2004), str. 296.

³⁸ Šušmelj, ZGODBA O ZAKONU (2003), str. 115.

³⁹ Člen 5 zakona št. 38/2001.

k zakonskim določilom, ki se dotikajo slovenske manjšine, mnenje pri razdelitvi sredstev, mnenje pri ustanovitvi manjšinskih šol ... Odloča tudi o vključevanju občin v zakon. Paritetni odbor lahko neko občino vključi v dvojezično ozemlje, če to zahteva najmanj 15 odstotkov prebivalcev ali tretjina občinskih svetovalcev (svetnikov) občine, nato pa seznam z odlokom odobri predsednik republike. Paritetni odbor je pripravil seznam 32 občin, v katerih naj se izvaja zaščitni zakon, med njimi je tudi občina Rezija. Ta predlog je ležal v vladnih predalih v Rimu vse do 12. septembra 2007 (odbor je seznam pripravil in odobril 26. septembra 2003), ko ga je vlada posredovala v podpis predsedniku republike, s čimer je zakon formalno le začel veljati.⁴⁰ V praksi so se sicer nekatere določbe zakona začele izvajati takoj (npr. poddržavljenje dvojezične šole v Špetru), druge pa še do danes niso uresničene – za nekatere se še niso začeli niti postopki ali pa so se, a nič ne kaže, da bi se začelo tudi izvajanje določb v praksi.

3.3. Deželni zakon Furlanije – Julijske krajine za zaščito slovenske jezikovne skupnosti

Leta 2007 je bil sprejet še deželni zakon Furlanije – Julijske krajine za zaščito slovenske jezikovne skupnosti (zakon št. 26). Gre za nekakšen izvedbeni zakon zaščitnega zakona št. 38/2001. Zakon se v 1. členu sklicuje na Ustavo, Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Okvirno konvencijo o varstvu narodnih manjšin, Evropsko listino za regionalne in manjšinske jezike, Srednjeevropsko pobudo za zaščito pravic manjšin, listine Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) s področja varstva jezikov, ki jih je podpisala Italija, zakona št. 482/1999 in 38/2001 ter zakonodajni odlok št. 223 z dne 12. septembra 2002 o izvedbenih predpisih Posebnega statuta Furlanije – Julijske krajine glede prenosa funkcij na področju varstva jezika in kulture zgodovinskih jezikovnih manjšin na območju dežele.⁴¹

Tretji odstavek 2. člena izrecno določa, da se ukrepi, ki veljajo le na ozemlju poselitve slovenske manjšine, nanašajo tudi na rezijanščino in na jezikovne razlike Nadiške, Terske in Kanalske doline. V tem kontekstu naj omenimo 22. člen tega zakona, ki govori o prispevkih za ukrepe v korist rezijanščine in jezikovnih različic Nadiške, Terske in Kanalske doline. Čeprav so določila toliko splošna, da omogočajo da rezijanščino in jezikovne različice Nadiške, Terske in Kanalske

⁴⁰ Bajc in Klabjan, *Manjšina v gibanju – Zgodovinski pregled politično-pravnega položaja slovenske manjšine v Italiji* (2008), str. 32.

⁴¹ Člen 1 zakona št. 205/2007.

doline interpretiramo kot samostojne jezike ali kot del slovenščine, je napredek, da so ta področja tako jasno omenjena v deželnem zakonu za zaščito slovenske jezikovne manjšine. Zakon je bil sprejet v času, ko je na deželni ravni vladala slovenski manjšini bolj naklonjena leva sredina, zato lahko takšne formulacije v zakonu razumemo tudi v kontekstu »mej mogočega«. Če bi bilo namreč v zakonu jasno zapisano, da so tudi rezijansko, nadiško, tersko in kanalsko narečje del slovenskega jezika, bi bilo skoraj nemogoče pričakovati, da bi bil zakon lahko sprejet. (Pred sprejetjem tega zakona je skupina Rezijanov, ki ne priznavajo slovenskega izvora, pripravila demonstracijo proti vključitvi rezijanščine med slovenska narečja.) Tako je formulacija v zakonu dovolj splošna, da se na njeni podlagi ne da trditi, ali so ta narečja del slovenskega jezika ali samostojni jeziki (politična pragmatičnost je torej tukaj prevladala nad stroko, v kateri glede tega, ali so narečja del slovenskega jezika, ni dvomov). Njihov status in zaščita sta urejena v sklopu deželnega zakona za zaščito slovenske jezikovne manjšine. Zato pa so tudi vse institucije in inštrumenti skupni tako za slovensko manjšino na Tržaškem in Goriškem kot tudi za rezijanščino in jezikovne različice Nadiške, Terske in Kanalske doline.

4. Udejanjanje manjšinske zaščite v občini Rezija

4.1. Dvojezični topografski napisi in uporaba črkopisa

Najstarejši politični spor, povezan z manjšinskimi pravicami, ki je danes še vedno aktualen, so javni dvojezični napisi. Ti so bili na lokalnih cestah, ki jih upravlja občina, postavljeni v italijanščini in rezijanskem narečju že leta 1994. Imena krajev so zapisali tako, kot se uporabljajo v posameznih vaseh doline Rezije, saj se narečja razlikujejo že od vasi do vasi. A ob tem se je pojavil poseben problem: vse dvojezične table so pobarvali z barvnim razpršilcem. Postavljene so bile namreč v mandatu župana Luigia Palettija in na tablah so uporabili črkopis, avtor katerega je nizozemski jezikoslovec in proučevalec rezijanščine Han Steenwijk.⁴² To pa je zelo zmotilo zagovornike teorije o neslovenskem izvoru Rezijanov. Po njihovem mnenju je ta črkopis preveč podoben slovenskemu, zato so zahtevali uporabo črkopisa, ki je bližje italijanskemu (npr. Ravanza namesto Ravanca) in ga pri svojih aktivnostih tudi uporabljajo (najbolj sporen je glas »c«, ki se v italijanskem črkopisu piše kot »z«, po Steenwijkovem pa enako kot v slovenskem »c«). Ker se niso mogli dogovoriti glede črkopisa dvojezičnih tabel,

⁴² Steenwijk, *THE SLOVENE DIALECT OF RESIA* (1992).

jih niso postavili na pokrajinskih cestah, ampak so ostale le pred vasmi. Leta 2010 je občinska uprava pod vodstvom župana Sergia Chineseja zamenjala vse dvojezične table v občini in jih nadomestila s takimi, na katerih so bila imena krajev v rezijanščini zapisana s črkopisom, katerega avtor je sam župan Chinese. Gre za nesistematičen in neznanstven črkopis, ki nima konstantnih pravil za zapisovanje glasov.⁴³

Zakon št. 482/1999 v 10. členu dopušča, da občinski sveti izdajo sklepe o krajevnem poimenovanju v skladu s krajevnimi tradicijami in uradnemu dodajo manjšinsko ime.⁴⁴ Posebej za občino Rezijo je predsednik dežele Furlanije – Julijske krajine nato izdal še odlok, da mora biti toponomastika v Reziji dvojezična, dopušča pa »krajevno jezikovno varianto« namesto knjižne slovenščine. To nikoli ni bilo sporno, saj poknjžene slovenske oblike krajevnih imen v Reziji niti ne obstajajo; vprašljiva je uporaba črkopisa, glede česar zakonodaja ni dovolj določna, različne interesne skupine pa to različno interpretirajo. Izbira črkopisa za rezijanščino daleč presega zgolj tehnično naravo vprašanja, ampak je eno ključnih političnih in celo ideoloških vprašanj v Reziji. Ta spor nadvlada tudi nad vsemi običajno najpomembnejšimi političnimi vprašanji. Jasna ločnica je vidna tudi pri društvih in njihovih publikacijah, ki jih izdajajo.

4.2. Izdaja prve dvojezične osebne izkaznice

Vprašanje, ki je v Reziji preraslo v precejšen politični problem in je bilo tudi povod za še danes aktualne težnje po izločitvi iz zaščitne zakonodaje za slovensko manjšino, je izdajanje dvojezičnih osebnih dokumentov. To je tudi predvideno kot možnost po zaščitnem zakonu št. 38/2001. Po začetnih zapletih so tehnologijo za izdelavo takšnih dokumentov zdaj prilagodili in po občasnih poročanjih različnih zamejskih medijev težav praviloma ni več. Posebna težava se je glede tega pojavila v Reziji. Dvojezično osebno izkaznico je prvi zahteval Gabriele Cherubini in po številnih zapletih jo je avgusta 2010 tudi dobil. Občinsko upravo je k temu prisililo notranje ministrstvo, saj so lokalne oblasti želele tehnologijo za izdajo italijansko-rezijanske izkaznice, vendar so na državni ravni odločili, da morajo izkaznico v skladu z obstoječo manjšinsko zakonodajo izdati poleg italijanščine v knjižni slovenščini. Slovenski del osebne izkaznice je bil takrat napisan ročno. Gabriele Cherubini je sicer italijanske narodnosti, v dolino se je priselil iz Bologne. Za dvojezično izkaznico se je odločil v podporo skupini, ki se prepo-

⁴³ Valentinčič, *SLOVENC V REZIJU?* (2014), str. 89–92.

⁴⁴ Ozbič, *Zakon št. 482/1999 o zaščiti jezikovnih manjšin* (2004), str. 290.

zna kot del slovenske manjšine.⁴⁵ Po izdaji dvojezične izkaznice so sledili številni protesti zagovornikov neslovenske identitete Rezije, ki so temu z vsemi močmi nasprotovali. Po številnih hišah v Reziji so začele stalno viseti italijanske zastave. Gabriele Cherubini je bil deležen številnih groženj.⁴⁶ Poleg njega je verbalni napad doživela tudi opozicijska občinska svetnica Pamela Pielich. Cherubini in Pielichova sta proti napadalkam vložila kazensko ovadbo in te so bile na prvi stopnji obsojene. Sodišče na drugi stopnji pa jih je novembra 2013 oprostilo.⁴⁷ Oproščene so proti Cherubiniju in Pielichovi nato napovedale kazensko ovadbo zaradi žaljive obdolžitve, vendar je niso vložile. Omenjena oprostitev je bila hud udarec za skupino, ki si želi zaščite v okviru slovenske manjšine, saj je med njimi prevladal strah, da bo to drugi strani dalo novega poguma, da spet zaostrijo razmere, ki bi lahko vključevale tudi fizično nasilje.⁴⁸ To se sicer pozneje ni zgodilo, saj je nasprotna stran svoje osrednje cilje očitno dosegla.

V času najbolj napetih odnosov zaradi izdaje dvojezičnih izkaznic leta 2010 je občina na domove poslala vprašalnik, v katerem je ljudi spraševala o jezikovni in etnični pripadnosti ter odnosu do domovine. V tako majhni občini je anonimnost takšnega vprašalnika zelo vprašljiva, poleg tega pa je šlo za osebna vprašanja, za katera je težko utemeljiti, zakaj bi jih občinska oblast v okviru svojih običajnih pristojnosti potrebovala.⁴⁹ Vprašljiva je tudi pravna podlaga za pošiljanje takšnih vprašalnikov; občina takšne pravne podlage ni izkazala.

Uradnih podatkov o številu izdanih dvojezičnih izkaznic do zdaj ni. V dolini se govori o šestih takšnih primerih.⁵⁰ V majhni skupnosti, kot je Rezija, je anonimnost takih izbir težko zagotoviti in med domačini naj bi se vedelo, kdo so lastniki dvojezičnih izkaznic. Po pripovedovanjih raznih prebivalcev Rezije v neformalnih pogovorih so se za takšne izkaznice vsi odločili, ko je pretekla veljavnost starih, torej naj ne bi šlo za akcijske ali mogoče celo provokativne odločitve. Zagotovo pa se ve, da so nove izkaznice narejene s primerno tehnologijo in niso več napisane ročno.⁵¹

⁴⁵ »Klofuta« za rezijanskega župana. URL: http://www.primorski.it/stories/alpejadran/100544_klofuta_za_rezijanskega_upana/#.

⁴⁶ Glej npr. Prvo dvojezično izkaznico v Reziji so pospremili protesti. URL: <http://www.primorske.si/Slovenija-in-svet/Prvo-dvojezicno-izkaznico-v-Reziji-so-pospremili-p.aspx> in »Gre za ugotavljanje morebitnih slovenskih čustev«. URL: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/gre-za-ugotavljanje-morebitnih-slovenskih-custev.html>.

⁴⁷ Valentinčič, SLOVENCI V REZIJ? (2014), str. 95.

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹ »Gre za ugotavljanje morebitnih slovenskih čustev«. URL: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/gre-za-ugotavljanje-morebitnih-slovenskih-custev.html>.

⁵⁰ Valentinčič, SLOVENCI V REZIJ? (2014), str. 96.

⁵¹ Valentinčič, RESIA (2014), str. 102.

4.3. Prizadevanja za izločitev občine iz zakonov št. 38/2001 in 26/2007

Osrednje politično vprašanje, ki zadnja leta vnema strasti v Reziji in je privedlo do številnih konfrontacij, je vključenost občine v zaščitni zakon za slovensko manjšino št. 38/2001. Občina Rezija je bila s sklepom pokrajinskega sveta Videmske pokrajine vključena v zakon št. 482/1999 kot del slovenske manjšine. Po sprejetju zaščitnega zakona za slovensko manjšino št. 38/2001 je občinski svet (s petimi glasovi) izglasoval vključitev občine tudi v ta zakon. Po prepričanju takratnega župana Sergia Barbarina se je bila Rezija prisiljena vključiti v zaščitne zakone, saj bi sicer ostala brez finančnih sredstev.⁵² Tako pravi, da so bili on sam in tudi drugi člani občinskega sveta prepričani, da Rezija ne spada v zaščitno zakonodajo v okviru slovenske manjšine, a ker druge možnosti ni bilo, je del svetnikov to podprl v upanju, da bodo lahko kmalu izstopili in bo sprejet poseben zakon samo za Rezijo.⁵³ Pozneje je bila občina vključena še v deželni zaščitni zakon za slovensko manjšino št. 26/2007.

Skupina Rezijanov, ki je prepričana, da Rezija nima nič skupnega s slovensko manjšino, je že v času sprejemanja te zakonodaje pripravljala demonstracije proti vključitvi Rezije vanjo. Avgusta 2010 je župan Sergio Chinese na občinski svet dal na glasovanje predlog, da se občina Rezija izključi iz zaščitnega zakona št. 38/2001. Občinski svet je ta predlog soglasno sprejel. To se je zgodilo v času, ko je folklorna skupina Val Resia gostovala na Japonskem in sta bila dva opozicijska občinska svetnika, ki sta veljala tudi za najbolj odločna (Pamela Pielich in Maurizio Di Leonardo), odsotna. Preostala dva opozicijska svetnika sta se posledično vzdržala in rezultat je bil soglasni sklep za izstop občine iz zakona.⁵⁴ Občinska uprava je zahtevo poslala na pokrajinski svet v Videm, na deželni svet Furlanije – Julijske krajine v Trst in v rimski parlament. Občinski sklep je nato potrdil tudi pokrajinski svet Videmske pokrajine. A to je oboje pomenilo eklatantno kršitev tako materialnih kot procesnih predpisov. Zakonodaja ne dopušča izločitve iz zakona št. 482/1999, kar zadeva zakon št. 38/2001, pa so spremembe možne samo na predlog paritetnega odbora. Odlok mora nato podpisati še predsednik republike. Občinska uprava je poleg predloga izstopa iz zakona št. 38/2001 dala še predlog, naj se zakon št. 482/1999 spremeni in naj se vključi rezijanščina kot samostojni jezik. Institucionalni paritetni odbor za slovensko manjšino je zahtevo konec leta 2011 zavrnil kot neustrezno. S pomočjo pravne službe deželne

⁵² Intervju, Barbarino (2014).

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Intervju, Pielich (2014).

uprave je ugotovil, da je bila vključitev Rezije v oba zaščitna zakona legitimna in zakonita. Sklep je podprlo 14 navzočih članov paritetnega odbora, proti je bil le eden.⁵⁵ Formalno je ta zgodba končana, a politični pritiski za izstop se nadaljujejo. Pobuda za spremembo zakona št. 482/1999 je ostala ob strani, a tudi tukaj so možnosti za spremembo minimalne, saj bi bil potreben zakonodajni postopek s parlamentarno razpravo.

Analiza zakonodaje jasno pokaže, da del prebivalstva, ki se ne prepozna v okviru slovenske jezikovne manjšine, nima formalnih razlogov, ki bi utemeljevali zahtevo po izstopu občine iz območja izvajanja zakona št. 38/2001. Občinska uprava torej nima pristojnosti za odločanje o izstopu iz območja zaščite (in tudi če bi občinski svet – hipotetično – sprejel takšen predlog izstopa, je treba še vedno preveriti, ali obstaja kvorum prebivalstva, ki v izvajanje zakona želi biti vključen). Če v Reziji obstaja skupina ljudi, ki se prepozna v furlanski manjšini in želi biti vključena v zaščitni zakon za furlanščino ali želi doseči sprejetje posebnega zaščitnega zakona za Rezijo,⁵⁶ to ne upravičuje zahteve po izstopu iz območja zaščite po zakonu št. 38/2001. Teoretično bi lahko v Reziji vsi trije ločeni zaščitni zakoni veljali za posamezne skupine, ki se štejejo za del različnih jezikovnih manjšin. To bi bilo sicer zelo težko dosegljivo; skupina, ki si za to prizadeva, mora to argumentirati in »zlobirati« pri pristojnih italijanskih državnih institucijah.⁵⁷

Ista skupina nasprotuje tudi vključenosti občine Rezija v deželni zakon št. 26/2007 in je že med njegovim sprejemanjem pripravila demonstracije proti vključitvi. Glasni protesti na Ravanci v Reziji, kjer je sedež občine, v Vidmu in v Trstu so bili sicer stalnica v času vključevanja Rezije v zakona št. 38/2001 in 26/2007 ter tudi ob zahtevah za izstop iz območja izvajanja navedene zaščitne zakonodaje za slovensko manjšino.

4.4. Ohraniti rezijsko osnovno šolo tako, da postane dvojezična, ali jo raje zapreti?

V Reziji je edina šola na Ravanci, kjer sta vrtec in osnovna šola. Obiskuje ju skupno okoli 62 otrok.⁵⁸ Pouk v Reziji od vedno poteka izključno v italijanšči-

⁵⁵ Rezija ostaja v zaščitnem okolju za Slovence v Italiji. URL: <http://www.primorske.si/Slovenija-in-svet/Rezija-ostaja-v-zascitnem-okolju-za-Slovence-v-Ita.aspx>.

⁵⁶ Ti dve različni možnosti sta se med nasprotniki vključenosti Rezije v zaščitno zakonodajo za slovensko manjšino pojavljali kot zanje sprejemljivi, tudi med njimi pa so bila mnenja različna.

⁵⁷ Valentinčič, Rezijani so ponosni na to, da so nekaj posebnega (2014), str. 18–19.

⁵⁸ Intervju, Chinese (2014).

ni. Leta 1991 so v šoli uvedli nekaj ur letno za učenje narečja v obliki tečaja, ki ga je izvajalo društvo Rozajanski düm. Leta 2001 je to v skladu z zakonom št. 482/1999 prevzela šola, program pa je še naprej izvajalo omenjeno društvo. Leta 2003, po začetku protislovenske kampanje, je občina poučevanje društvu odvzela in od takrat župani sami določajo posameznike, ki poučujejo. Člani društva Rozajanski düm, ki so poučevali, sicer priznavajo, da niso posebej usposobljeni za to, vendar so poučevali kot predstavniki društva. Toda tudi sedanji učitelji so povsem nekompetentni in poučujejo kot zasebne osebe. Po mnenju članov je poglavitno merilo pri izbiri učitelja to, da v šoli ne reče, da je rezijansščina slovensko narečje.⁵⁹ Zagovorniki druge strani nasprotno trdijo, da je zdaj stanje boljše, saj so prej pri poučevanju »uporabljali slovenski⁶⁰ črkopis«, kar naj bi otrokom le škodovalo.⁶¹ Posebej pa je treba poudariti, da gre za zelo skromno učenje glede na število ur – na leto le 7 ur učenja jezika, 7 ur petja ter 7 ur plesa in glasbe.⁶² S pedagoškega vidika je to brez dvoma neučinkovito in nikakor ni dovolj za učenje ali zgolj ohranjanje jezika in kulture.

Že več let se v Reziji pojavlja ideja o spremembi šole v dvojezično. Ker je učenje drugega jezika v Reziji sporno, se pri tem uporablja predvsem argument, da šoli zaradi pomanjkanja učencev resno grozi zaprtje, tako pa bi jo lahko ohranili tudi z manjšim številom otrok. Če bi se šola preoblikovala v dvojezično, bi bila namreč po zakonu št. 482/1999 zaščiten kot manjšinska šola in bi ostala odprta kljub manjšemu številu učencev. Kopja pa se lomijo pri vprašanju, kateri jezik naj bi se v šoli poučeval – za del prebivalstva je italijansko-slovenska šola po zgledu Špetra v Benečiji nesprejemljiva. Da pa bi šolo naredili italijansko-rezijansko, je že tehnično (priprava ustreznih gradiv, dovolj izobraženega kadra ...) zelo težko izvedljivo. Pripravljal se je predlog, da bi pouk prva štiri leta potekal v narečju, naslednja štiri pa v knjižni slovenščini, a ni prodr. Za ustanovitev dvojezične šole bi morali to soglasno podpreti starši in občinska uprava, a je oboje nerealistično pričakovati.

Župan pravi, da je občina naredila anketo, kateri jezik naj se poučuje, in večina staršev je navedla angleščino, na drugem mestu je bila nemščina, na tretjem francoščina in šele na četrtem slovenščina.⁶³ Tudi predsednika društev *Identità e tutela Val Resia* in *Rozajanska dülina* zagovarjata, da naj bo dvojezična šola italijansko-angleška in nikakor slovenska.⁶⁴ To je seveda povsem

⁵⁹ Intervju, Negro (2014).

⁶⁰ Dejansko je to bil Steenwijkov črkopis.

⁶¹ Intervju, Barbarino (2014).

⁶² Intervju, Quaglia (2014).

⁶³ Intervju, Chinese (2014).

⁶⁴ Intervju, Barbarino in Siega (2014).

nerealna ideja, manjšinske dvojezične šole so predvidene za poučevanje jezika manjšine, in ne tujih jezikov. Menijo, da bi s šolo, v kateri bi se poučevala tudi knjižna slovenščina, izgubili svoj jezik in kulturo. O zagovornikih dvojezične italijansko-slovenske šole trdijo, da si za to prizadevajo samo zaradi prispevkov, ki bi jih s tem dobili na podlagi zaščitnega zakona za slovensko manjšino.⁶⁵

Za drugo idejno stran je predlog glede šole preprost: znanstveno dejstvo je, da je rezijanščina slovensko narečje, torej bi bilo smiselno in potrebno, da se otroci naučijo tudi knjižnega jezika, saj bi le tako upočasnili asimilacijo in ohranili tudi narečje. Šola bi po njihovem torej morala biti italijansko-slovenska, po zgledu Špetra; na začetku izobraževanja naj se slovenščina poučuje v narečni obliki, v višjih razredih pa v knjižni.⁶⁶

Člen 4 zakona št. 482/1999 določa, da je na območjih, kjer živijo manjšine, v vrtcih, osnovnih in nižjih srednjih šolah kot sredstvo poučevanja poleg italijanščine predvidena tudi uporaba manjšinskega jezika kot sredstva poučevanja. Manjšine z večjo stopnjo pravic (Nemci, Ladinci, Francozi) so to pravico imele že prej, za slovensko manjšino pa je bila pomembna novost. A v praksi se v tej smeri ni še nič zgodilo. Če bi se sledilo temu določilu, bi namreč slovenščino kot učni jezik uporabljali tudi v vseh drugih šolah, ne le slovenskih. Kot določa peti odstavek 4. člena, bi starši ob predpisu otrok morali sporočiti, ali za otroke nameravajo izbrati jezik manjšine. O šolstvu v Videmski pokrajini govori tudi 12. člen zaščitnega zakona št. 38/2001 in pravi, da bo slovenščina tudi tukaj uvedena v javni šolski sistem, če bodo starši za to zainteresirani.⁶⁷ Člen obljublja tudi ustanovitev dvojezičnih državnih šol ali njihovih sekcij v občinah Videmske pokrajine, ki spadajo pod območje zaščite.⁶⁸ Nobena od teh napovedi se do danes še ni uresničila. Zakon št. 38/2001 poleg tega ustanavlja tudi Deželno šolsko komisijo za pouk v slovenskem jeziku. Člen 16 zakona št. 482/1999 določa tudi, da lahko dežele in pokrajine v breme svojih proračunov določijo ustanovitev inštitutov za zaščito jezikovne in kulturne tradicije manjšin ali podprejo ustanovitev ločenih sekcij že obstoječih krajevnih kulturnih ustanov.⁶⁹

⁶⁵ Intervju, Siega (2014).

⁶⁶ Intervju, Quaglia (2014).

⁶⁷ Prvi, drugi in tretji odstavek 12. člena zakona št. 38/2001.

⁶⁸ Šesti odstavek 12. člena zakona št. 38/2001.

⁶⁹ Ozbič, Zakon št. 482/1999 o zaščiti jezikovnih manjšin (2004), str. 289.

5. Upravljanje kulturnega doma Ta rozajanska kultürska hiša

Napetost je dosegla vrhunec avgusta 2012 in je odmevala tudi v Sloveniji. Kulturno društvo Rozajanski düm je bilo do tedaj upravitelj kulturnega doma Ta rozajanska kultürska hiša na Ravanci. To je osrednja kulturna dvorana v občini, v njej vadi folklorna skupina, sprejemajo turiste, prirejajo tečaje in razstave ter potekajo vse druge najpomembnejše aktivnosti. Zgraditev doma je med popotresno obnovo⁷⁰ leta 1981 (skupaj s še šestimi hišami) financirala Socialistična republika Slovenija. Da bi preprečili morebitno zlorabo namembnosti stavbe, so jo dali v last najbolj lokalni ravni oblasti, to je občini, ta pa jo je dala v najem Rozajanskemu dümu. Do avgusta 2012 je vse normalno delovalo, takrat pa, po poteku pogodbe o upravljanju, občinska uprava ni hotela še naprej pustiti doma v upravljanju Rozajanskemu dümu. Prišlo je do novih hudih napetosti v dolini. Pripadniki slovenske manjšine so trdili, da je bil cilj tega predvsem njihovo ekonomsko uničenje, v domu namreč vedno sprejemajo turiste iz Slovenije.⁷¹ Župan Chinese in predsednik društva Identità e tutela val Resia Siega sta to nasprotno videla kot dajanje prostorov tistim, ki so »pravi Rezijani« in si jih zaslužijo.⁷² Tudi že prej so bili upravitelji deležni pogostega nadlegovanja in šikaniranja s klicanjem policije, izklapljanjem elektrike ipd.⁷³ Vlogo za upravljanje doma je poleti 2012 dalo tudi društvo Identità e tutela val Resia in župan je večkrat nakažal, da bo dom dal v upravljanje njim. V polemiko so se takrat vpletli tudi predstavniki Slovenije (takratni generalni konzul v Trstu Dimitrij Rupel je županu Rezije poslal protestno pismo), kar je polemiko še dodatno razgrela in razburila rezijansko občinsko upravo.⁷⁴

Člani folklorne skupine z vodjo Pamela Pielich, ki je jasno profilirana kot zagovornica Rezijanov kot dela slovenske manjšine, glede preostalih občinskih političnih vprašanj sicer nimajo enotnega mnenja, takrat pa so razmišljali celo o tem, da bi si prostore našli zunaj doline, v kateri izmed sosednjih občin.⁷⁵ Po več mesecih nejasnosti in napetosti je župan popustil in upravljanje doma znova prepustil Rozajanskemu dümu in dovolil, da ima tam sedež tudi folklorna skupi-

⁷⁰ Po uničujočem potresu leta 1976, ki je prizadel Furlanijo in Soško dolino.

⁷¹ Intervju, Pielich in Quaglia (2014).

⁷² Intervju, Chinese in Siega (2014).

⁷³ Intervju, Pielich (2014).

⁷⁴ Rupel zavrača očitke o vmešavanju v notranje zadeve Italije. URL: <http://www.delo.si/novice/slovenija/rupel-zavraca-ocitke-o-vmesavanju-v-notranje-zadeve-italije.html>.

⁷⁵ Rezija: folkorna skupina razmišlja o selitvi iz doline. URL: http://www.primorski.it/stories/alpejadran/211905/#.VGt9izSG_Xs.

na, je pa dodal klavzulo, da dom lahko uporabljajo tudi druga društva. Pogodba je podpisana do leta 2021.⁷⁶

6. Sklep

Dolina Rezija je v Sloveniji dokaj dobro znana, zaslugo za to imajo predvsem pravlјice in risanke Zverinice iz Rezije, ki jih je zbral etnolog Milko Matičetov in jih populariziral v Sloveniji. Slabše pa je znana trenutna politična in pravna situacija tega zelo posebnega območja slovenske etnične poselitve. S prikazom aktualnega dogajanja smo lahko ugotovili, da so v občini Rezija manjšinske pravice brez dvoma v primežu lokalne politike in tudi osebnih sporov. V tako majhni in zaprti skupnosti je možnost, da takšna vprašanja dobijo izrazito čustveno težo, še veliko večja.

Razlogi, zakaj del prebivalstva ni razvil slovenske narodne zavesti in ne čuti skupnih značilnosti s preostalo slovensko manjšino, so s poznavanjem zgodovinskega dogajanja jasni (zaprtost doline in ločen razvoj narečja in tradicij, upravna ločenost od večine preostalega slovenskega ozemlja, odsotnost pomladi narodov, odsotnost slovenske šole in poznavanja slovenskega knjižnega jezika, protislovenska propaganda v času hladne vojne), prav tako neinteres za pravno zaščito v okviru slovenske jezikovne manjšine v Italiji. Razumljiva so tudi stališča nasprotne skupine – pri izobraževanju so ugotovili, da je njihova govorica le narečje slovenskega jezika in da zgodovinsko spadajo v slovenski kulturni prostor, zato si danes z navezavo nanj prizadevajo za ohranitev svoje identitete.

Skupini pa med seboj ne znata živeti v sožitju, ampak so konflikti večkrat prerasli že v fizično nasilje. Skupina, ki ima trenutno v občini upravno oblast, krši tako procesne kot materialne pravice, zagotovljene v manjšinski zaščitni zakonodaji. Občinska uprava deluje samovoljno in za dosego svojih ciljev v nasprotju z določili italijanskega upravnega prava. Stvar pa ima tudi širše razsežnosti. Med demonstracijami je poleg trditev, da Rezija ne spada v zaščitno zakonodajo za slovensko manjšino, prihajalo tudi do grobih žalitev soobčanov, ki zagovarjajo drugačno stališče, nanje so kričali, jih zmerjali s prodanci in sramoto, prišlo je tudi do prerivanja in poskusov fizičnega obračunavanja.⁷⁷ Luigio Negro so dvakrat poskušali tudi fizično napasti, Pamela Pielich pa so napadli pred kulturnim domom, zato se je skrila vanj, a je nato niso izpustili ven. Bilo je tudi več poskusov poškodovanja imovine v lasti populacije, ki se prepozna

⁷⁶ Intervju, Pielich (2014).

⁷⁷ Izostritev (2010). URL: <http://tvslo.si/#ava2.88659730>.

v okviru slovenske manjšine.⁷⁸ Tematika torej zbujata skrb tudi z vidika spoštovanja osnovnih človekovih pravic (svobode govora, svobode gibanja, svobode združevanja) in bi si brez dvoma tudi s tega raziskovalnega vidika zaslužila natančnejšo analizo v samostojnem delu.

---

⁷⁸ Intervju, Negro (2014).

Literatura

- Bajc, Gorazd; Klabjan, Borut: Manjšina v gibanju – Zgodovinski pregled politično-pravnega položaja slovenske manjšine v Italiji, v: Bajc, Gorazd et al: PREMISLITI MANJŠINO – POGLEDI REPREZENTATIVNIH PREDSTAVNIKOV SLOVENCEV V ITALIJI IN PRAVNO-POLITIČNI OKVIR, Znanstveno-raziskovalno središče, Koper 2008.
- Beran, Jože: Plebiscit in razmejitev v Benečiji (1866 in 1867), v: Zgodovinski časopis, letnik 33 (1979), št. 2, str. 283–297.
- Brezigar, Bojan: PRAVNO STANJE ZAŠČITE SLOVENSKE MANJŠINE V ITALIJI, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 2010.
- Cenčič, Mira: BENEŠKA SLOVENIJA IN NJENI ČEDERMACI, TIGR Primorske, Škofije 2008.
- Dapit, Roberto: REZIJA, Družina, Ljubljana 2001.
- Dapit, Roberto: Rezijanska identiteta med mitom in ideologijo, v: Slovenščina v šoli, IX (2004), št. 3.
- Gestrin, Ferdo in Melik, Vasilij: (1966): SLOVENSKA ZGODOVINA: OD KONCA OSEMNAJSTEGA STOLETJA DO 1918, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1966.
- Gre za ugotavljanje morebitnih slovenskih čustev«. URL: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/gre-za-ugotavljanje-morebitnih-slovenskih-custev.html> (15. april 2015).
- Intervju s Sergiem Barbarino, bivšim županom občine Rezija, 2014, dostopno pri avtorju.
- Intervju s Sergiem Chinesejem, županom občine Rezija, 2014, dostopno pri avtorju.
- Intervju s Pamelo Pielich, vodjo folklorne skupine Val Resia in donedavno opozicijsko občinsko svetnico, 2014, dostopno pri avtorju.
- Intervju z Luigio Negro, predsednico društva Rozajanski düm, 2014, dostopno pri avtorju.
- Intervju s Albertom Siego, predsednikom društva Identità e tutela Val Resia, 2014, dostopno pri avtorju.
- Intervju s Sandrom Quaglio, uslužbencem Muzeja rozajanskih ljudi, turističnim vodnikom in ljubiteljskim zgodovinarjem, 2014, dostopno pri avtorju.
- ISTAT, Istituto nazionale di statistica (2014). Annuario statistico italiano. URL: <http://www.istat.it>.
- Izostritev, TV Koper, 2010. URL: <http://tvslo.si/#ava2.88659730> (15. april 2015)
- Jeri, Janko: Vprašanje naše zahodne meje 1945–1954, v: Jeri, Janko: SLOVENC V ITALIJI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI, Cankarjeva založba, Ljubljana 1975.
- Jevnikar, Ivo: Nemška in slovenska manjšina v današnji Italiji, v: Primorska srečanja 1998.
- Kacin Wohinz, Milica in Pirjevec, Jože: ZGODOVINA SLOVENCEV V ITALIJI 1866–2000, Nova revija, Ljubljana 2000.

- »Klofuta« za rezijanskega župana. URL: http://www.primorski.it/stories/alpejadrans/100544_klofuta_za_rezijanskega_upana/# (15. april 2015).
- Mirovna pogodba z Italijo, Zbirka pogodb OZN, št. 747, 49. in 50. zvezek, objavljeno 15. marca 1950.
- Murko, Ivo: Dvajset zasedanj jugoslovansko-italijanskega mešanega odbora, v: Jeri, Janko: SLOVENC V ITALIJI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI, Cankarjeva založba, Ljubljana 1975.
- Osimska pogodba, Zbirka pogodb OZN, št. 24848, 1466. zvezek, objavljeno 9. julija 1987.
- Osimska pogodba, Ur. l. RS – MP, št. 11/1992.
- Ozbič, Mitja: Zakon št. 482/1999 o zaščiti jezikovnih manjšin, v: Bajc, Gorazd et al.: NA ONI STRANI MEJE, Znanstveno raziskovalno središče, Koper 2004.
- Ozbič, Mitja: Zakon št. 38/2001 o zaščiti slovenske manjšine v Italiji, v: Bajc, Gorazd et al.: NA ONI STRANI MEJE, Znanstveno-raziskovalno središče, Koper 2004.
- Pavšič, Rudi: Ali smo Slovenci res elitna manjšina?. URL: http://www.novimatajur.it/main.php?page_id=articolo&id=921 (15. april 2015).
- Petrič, Ernest: MEDNARODNOPRAVNI POLOŽAJ SLOVENSKE MANJŠINE V ITALIJI, Založništvo tržaškega tiska, Trst 1980.
- Prvo dvojezično izkaznico v Reziji so pospremili protesti. URL: <http://www.primorske.si/Slovenija-in-svet/Prvo-dvojezicno-izkaznico-v-Reziji-so-pospremili-p.aspx> (15. april 2015).
- Rezija: folkorna skupina razmišlja o selitvi iz doline. URL: http://www.primorski.it/stories/alpejadrans/211905/#.VGt9izSG_Xs (15. april 2015).
- Rezija ostaja v zaščitnem okolju za Slovence v Italiji. URL: <http://www.primorske.si/Slovenija-in-svet/Rezija-ostaja-v-zascitnem-okolju-za-Slovence-v-Ita.aspx> (15. april 2015).
- Ricerca: parco genetico del Friuli Venezia Giulia, i resiani risultati 'razza unica'. URL: http://www1.adnkronos.com/Archivio/AdnAgenzia/2010/05/11/Cronaca/Ricerca-parco-genetico-del-Friuli-Venezia-Giulia-i-resiani-risultati-razza-unica_180021.php (15. april 2015).
- Rupel zavrača očitke o vmešavanju v notranje zadeve Italije. URL: <http://www.delo.si/novice/slovenija/rupe-zavraca-ocitke-o-vmesavanju-v-notranje-zadeve-italije.html> (15. april 2015).
- Spomenica o soglasju med ZDA, Združenim kraljestvom, Italijo in Jugoslavijo s priloženim Posebnim statutom, Zbirka pogodb OZN, št. 3297, 235. zvezek, objavljeno 23. aprila 1956.
- Sporazum o začasni upravi Julijske krajine, Zbirka pogodb OZN, št. 1855, 59. zvezek.
- Steenwijk, Han: THE SLOVENE DIALECT OF RESIA, Rodopi, San Giorgio, Amsterdam, Atlanta 2000.

- Šekli, Matej: Rezijanščina na koncu 20. stoletja, v: Trinkov koledar 2000, Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad 2000.
- Šiškovič, Karel: ZNANO IN NEZNANO O SLOVENSKEM VPRAŠANJU V ITALIJI, Slori, Trst 1984.
- Šušmelj, Jože: ZGODBA O ZAKONU, Mladika, Trst 2003.
- Valentinčič, Dejan: RESIA, Univerza v Celovcu, Inštitut Karantanija in Arte4, Celovec, Ljubljana, Novo mesto 2014.
- Valentinčič, Dejan: Rezijani so ponosni na to, da so nekaj posebnega, v: Primorske novice, št.248, 24. okt. 2014, Nova Gorica 2004, str. 18–19.
- Valentinčič, Dejan: SLOVENC V REZIJI?, Univerza v Celovcu, Inštitut Karantanija in Arte4, Celovec, Ljubljana, Novo mesto 2014.